

В. М. Хопчан,
к. е. н., ст. викладач,
Тернопільський національний економічний університет

СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ ПРИРОДООХОРОННОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Здійснено аналіз доцільності впровадження інвестиційних проектів природоохоронного призначення в Тернопільській області, спрямованих на охорону навколишнього природного середовища, екологічно безпечне використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. Дана аналітична оцінка стану реалізації інвестиційних проектів у родючість ґрунтів, розробку корисних копалин, які є на території області, стан справ по використанню води і водовідведенню та ін.

The analysis of expedience of introduction of investment projects of the nature protection setting is carried out in the Ternopil area of directed on the guard of natural environment, ecologically the safe use of natural resources and providing of ecological safety. In particular the analytical estimation of the state of realization of investment projects is given in fertility of soils, development of minerals which are on territory of area, state of businesses on the use of water and overflow-pipe et al.

Ключові слова: інвестиції, екологічні збитки, мінерально-сировинний потенціал, родючість ґрунтів, водовідведення і водопостачання, забруднення повітря, охорона лісових насаджень, полігони побутових відходів.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМ

Територія України має унікальний комплекс фізико-географічних, ландшафтних, гідрологічних, структурно-геологічних та інших параметрів, що сприяло формуванню значної кількості видів і обсягів природних ресурсів.

Найбільш цінними серед природних ресурсів, за оцінкою Ради з вивчення продуктивних сил України, є земельні (72%) та мінерально-сировинні (26%) ресурси. У вартісному вираженні розвідані протягом другої половини ХХ століття запаси мінерально-сировинної бази України оцінюються в 7—7,5 трлн дол. США. Наявне промислове освоєння від 40 до 75% розвіданих запасів основних видів корисних копалин. В Україні виробляють близько 5% світового обсягу мінерально-сировинних ресурсів. Щорічно українська гірничо-промисловість виробляє продукції на 25—28 млрд дол. США (у цінах світового ринку) [6, с. 34—42].

Цінність земельних і мінерально-сировинних ресурсів не зменшує економічного й екологічного значення водних, лісових, рекреаційних ресурсів, тваринного й рослинного світу для створення належних умов життєдіяльності і збалансованого розвитку держави. Характеризуючи природно-ресурсний потенціал України, його не можна розглядати без урахування особливостей розвитку, а також соціально-економічного та ресурсно-екологічного стану країни на сучасному етапі.

Діючі інвестиційні проекти природоохоронного призначення в Тернопільській області спрямовані на охорону навколишнього природного середовища, екологічно безпечне використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

Однак кількісно (наявність інвестиційних проектів) і якісно (величина екологічного ефекту) бажають бути кращими.

Теоретичні і практичні аспекти даної проблеми знаходились в полі зору вчених-економістів: Александрова І.О., Черніченко Г.О., Бабміндрі Д.І., Бистрякова І.К., Дорогунцова С.І., Міщенко В.С., Ступеня М.Г., Хвесица М.А.

Практичній реалізації теоретичних розробок останнім часом на перешкоді стала фінансова криза.

Метою дослідження є обґрунтування доцільності реалізації інвестиційних проектів природоохоронного призначення на основі аналітичної оцінки існуючого стану справ в охороні навколишнього середовища.

Щодо якісної характеристики земель Тернопільської області, то 485,0 тис. га сільгоспугідь є кислими. Піддані водній ерозії — 391,2 тис. га. Площа порушених земель в області складає 2,108 тис. га. За останні роки спостерігається тенденція до збільшення використання органічних добрив у сільськогосподарському виробництві. Впроваджують нові технології по захисту рослин при вирощуванні овочів на безнітратній та безпестицидній основі, токсикації сходів цукрових буряків

та ін. Скорочуються обсяги застосування хімічних засобів захисту рослин за рахунок нехімічних методів боротьби з шкідниками, хворобами рослин, бур'янами, використовуючи організаційно-господарські, агротехнічні, біологічні та інші методи.

Відмічають тенденцію до зменшення обсягів заходів щодо збереження родючості ґрунтів. Відсутні джерела фінансування робіт з розкислення ґрунтів, забезпечення режиму і реконструкції внутрішньогосподарських осушувальних систем, гідротехнічних споруд.

Тернопільська область не відзначається особливою різноманітністю та величиною запасів мінеральної сировини в порівнянні з іншими областями України. На території області нараховують понад 300 родовищ корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення: буревугілля, торф, сірка, облицювальний і пиляний камінь, сировина для виробництва будівельних матеріалів, прісні і мінеральні підземні води. Існують перспективи виявлення нафти і газу. Проте тільки 264 родовища розвідані та занесені до державного балансу запасів корисних копалин.

Мінерально-сировинний потенціал області використовують ще безсистемно та неефективно. Кризова ситуація в економіці призвела до різкого скорочення виробництва майже всіх без винятку видів продукції.

Розробку родовищ корисних копалин проводять залежно від матеріально-технічної забезпеченості надрокористувачів, що призводить до непланованого видобування мінеральної сировини і несвоєчасного проведення всіх інших робіт. На багатьох родовищах корисних копалин неякісно проводять розкривні роботи. Родючий шар ґрунту не знімається, або знімається не на повну потужність, переміщується у відвали разом з підстилаючими породами, а на родовищах цегельної сировини йде на виробництво цегли. Відведені земельні ділянки часто не відмежовані на місцевості, що створює передумови для самовільного захоплення земель.

Надрокористувачі несвоєчасно повертають відпрацьовані землі до використання за попереднім призначенням. Практично не займаються ліцензуванням підприємства комунального господарства, фізичні особи. Місцеві ради та органи виконавчої влади на місцях недостатньо здійснюють державний контроль за використанням і охороною надр у межах своєї компетенції.

Причинами неефективності інвестиційних проектів у мінерально-сировинній сфері Тернопільської області є відсутність на підприємствах спеціалістів гірничої служби, необізнаність відповідальних працівників підприємств з чинними нормативними документами у гірничодобувній галузі, в окремих випадках — безвідповідальне ставлення керівників підприємств і організацій до забезпечення виконання природоохоронного законодавства, неплатоспроможність більшості надрокористувачів.

Водозабезпечення господарського комплексу області проводять з підземних (свердловини, каптовані джерела, колодязі) і поверхневих (річки, струмки, ставки, водосховища та ін.) джерел.

Основними споживачами води є підприємства комунальної галузі — 38%, промисловості (спиртові, молокопереробні, м'ясопереробні, цукрові підприємства) — 10%, ставкове господарство — 49%.

Загальне відведення зворотних вод складає 68,1 млн м³, в т.ч. у поверхневі водні об'єкти — 65,4 млн м³. Загальний обсяг відведених забруднених зворотних вод у водні об'єкти складає 2,8 млн м³, в т.ч. неочищених — 1,0 млн м³, недостатньо очищених — 1,8 млн м³.

Останнім часом, як і в попередні роки, збільшується

частка відведення у поверхневі водойми забруднених зворотних вод комунальними підприємствами. На долю цих підприємств припадає 2,5 млн м³ забруднених вод, або 89,3 відсотки від загального обсягу цих скидів по області.

Актуальність впровадження інвестиційних проектів у сфері водозабезпечення та водовикористання пов'язана ще з тим, що частина населених пунктів ще не забезпечена системами очистки зворотних вод, а ті споруди, що функціонують, належним чином не експлуатуються, не виділяють кошти на проведення робіт з їхньої реконструкції, ремонту, а також на будівництво нових каналізаційних очисних споруд. Внаслідок цього діючі очисні споруди інтенсивно руйнуються або не працюють зовсім. Такі факти мають місце у м. Борщові, Зборові, Ланівцях, Підволочиську, Хоросткові та ін., де наявні очисні споруди тривалий час не експлуатуються. Не на належному технічному рівні експлуатуються каналізаційні очисні споруди у м. Монастирську, Козові, Шумську, Кременці, Теребовлі та ін.

В Тернопільській області намітилась тенденція до зростання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, що пов'язане зі збільшенням виробництва та збільшенням кількості автотранспорту.

Найбільше забруднюючих речовин в атмосферне повітря викидається при спалюванні палива в теплових агрегатах. Так, за 2007 рік підприємствами Тернопільської області викинуто в атмосферне повітря 14836,6 тонн забруднюючих речовин, що на 2328,54 тонн більше у порівнянні із 2006 роком. Аналіз розподілу викидів по території області свідчить, що найбільший внесок у валовий викид забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами дають підприємства м. Тернополя, Борщівського, Гусятинського, Теребовлянського, Тернопільського та Чортківського районів.

До найбільших забруднювачів атмосферного повітря в області належать: Гусятинська газоконденсатна станція, Тернопільське лінійне управління магістральних газопроводів, цукрові заводи області, Тернопільське КП "Тернопільське теплокомуненерго".

Невиконаними залишаються заходи з переведення котелень з твердого палива на газ. Дане невиконання пов'язане із значними фінансовими затратами і, в основному, з повним незадіянням котелень у роботі підприємств, через простой останніх. Також не виконують заходи, пов'язані з оснащенням джерел викидів установками очистки газу (УОГ). Такі заходи в основному планувалися на деревообробних ділянках автотранспортних підприємств, РВП "Агропромтехніка", райагробудів. Оскільки вказані підприємства, як правило, не функціонують, то і заходи залишилися не виконаними або перенесеними на наступний період.

Питома вага забруднення атмосфери автотранспортом залишається високою, не зважаючи на її зниження у 2007 році до 62% порівняно з 76% у 2006 р. від усіх викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря в області. Відбулося зменшення кількості технічно застарілих та зношених автотранспортних засобів та збільшення кількості нових стаціонарних джерел забруднення.

Лісовий фонд області станом на 1.01.2008 року становить 207,8 тис. га. Відповідно до розробленої в області регіональної програми захисту земель від ерозії та збільшення лісистості на період до 2010 року передбачено створити 11120 га захисних лісонасаджень. Загальний санітарний стан лісів області в основному задовільний. Проведено певний обсяг санітарно-оздоров-

чих заходів, зокрема в лісах, що знаходяться у віданні ТООУЛГ.

Катастрофічне становище склалося в лісах, що перебувають в користуванні сільськогосподарських підприємств, які в процесі земельної реформи опинилися поза межами їх користування. В шести районах (Заліщицький, Монастирський, Підгаєцький, Шумський, Бережанський, Кременецький) рахуються юридично оформлені спеціалізовані підрозділи по веденню лісового господарства, в інших районах вони відсутні. Це і стало причиною масового порушення природоохоронного законодавства в лісах сільськогосподарських підприємств. Допускають масові самовільні рубки, загарщення лісових насаджень вітровально-буриловою деревиною, що значно погіршує санітарний стан насаджень. Це призвело до збільшення кількості зрубаного лісу.

Охорону лісів від пожеж і самовільних рубок здійснюють працівники лісової охорони та тимчасові пожежні сторожі. В області скоротилися обсяги заготівлі ліксовини, зростаючої в природних умовах, завдяки їх регулюванню Держуправлінням екоресурсів і більш дієвого контролю за дотриманням заготівельними організаціями вимог нормативних документів. Площа всіх видів зелених насаджень у межах населених пунктів області становить 5073,6 га, в т.ч. насаджень загального користування — 1548,4 га.

Із загальної площі природно-заповідного фонду області — 10716,7 га надано у користування природно-заповідним установам (без врахування регіональних ландшафтних парків, де не створено спеціальних адміністрацій), що становить 24,9% від території ПЗФ і 0,8% — від території області.

За адміністративними одиницями природно-заповідний фонд області розміщений досить нерівномірно від 11,58 — 25,53% у Борщівському, Буцацькому, Густинському, Заліщицькому та Монастирському районах до 1,25—4,61 % у Тернопільському, Зборівському, Ланівському, Підгаєцькому, Козівському, Теребовлянському районах від площ адміністративних одиниць.

Частка площ територій та об'єктів окремих категорій в природно-заповідному фонді області нерівномірна. Так, лише на долю природного заповідника, регіональних ландшафтних парків та заказників припадає 98% природно-заповідного фонду.

Проте його частка в загальній площі території області, різноманітність видів природних ландшафтів і рослинних угруповань, територіальна структура природоохоронних територій не повною мірою відповідають міжнародним стандартам, стратегії планування території області, крім того, внаслідок надмірної розораності ґрунтів значно погіршилися умови забезпечення територіальної єдності ділянок з природними ландшафтами, що ускладнює, а інколи й унеможливує просторові процеси біологічного обміну на ценотичному та генетичному рівнях, притаманні живій природі. Понад 75 % територій та об'єктів ПЗФ площею до 50 га носять острівний характер і не можуть повною мірою забезпечити збереження генетичного та ландшафтного різноманіття.

Промислові відходи в області утворюються в основних та побічних виробництвах переробної, харчової, легкої промисловості, а також видобутку корисних копалин, виробництва і переробки будівельних матеріалів та експлуатації автомобільного транспорту.

Розроблено паспорти місць видалення відходів для Чортківського, Копичинецького, Буцацького, Густинсь-

кого, Теребовлянського (с. Плебанівка), Збаразького сміттєзвалищ.

Виготовлено проектно-кошторисну документацію на спорудження нових полігонів твердих побутових відходів для міст Шумськ, Підгайці, смт. Козова, Козлів. Необхідно переробити документацію на будівництво полігонів ТПВ для міст Хоростків, Борщів та Кременець. Не завершено будівництво полігонів ТПВ для м. Шумськ, смт. Козова, Козлів.

У більшості населених пунктів області не виділяються кошти в місцевих бюджетах для приведення існуючих сміттєзвалищ та полігонів твердих побутових відходів до вимог санітарно-екологічного законодавства та проведення їх паспортизації. Також не у всіх населених пунктах організовано пункти збору вторинної сировини (макулатури, поліетилену, склобою, текстилю, побутового металобрухту) та токсичних відходів (відпрацьованих акумуляторних батарей, автомобільних шин, ртутюмістких ламп та моторного масла). У більшості населених пунктів не розроблені та не затверджені схеми санітарної очистки.

На даний час ще не ліквідовані порушення вимог природоохоронного законодавства, які мають місце в процесі експлуатації сміттєзвалища м. Тернополя в с. Малашівці, Зборівського району та у зв'язку із розташуванням його у другому поясі зони санітарної охорони Тернопільського міського водозабору (с. В. Івачів).

ВИСНОВКИ

Таким чином, для реалізації інвестиційних проектів природоохоронного призначення в Тернопільській області відкрито широкий простір. Однак, виходячи із реалій сьогодення, фінансової кризи, думаємо, що практичне здійснення впровадження реальних проектів поки що буде не масштабним.

Література:

1. Александров І.О., Половян О.В., Черніченко Г.О. Економіко-екологічна безпека територіальних утворень та виробничих систем // Регіональна економіка. — №1, 2004. — С.133—145.
 2. Бабміндра Д.І. Методичні засади формування обмежень (обтяжень) у зонах особливого режиму використання земель // Землевпорядний вісник. — 2003. — №4. — С. 53—57.
 3. Бистряков І.К. Економіка природокористування і охорона довкілля: Зб. наук. пр. / Ред. Б.М. Данилишина та ін.; НАНУ РВПС України. — К., 2006. — 376 с.
 4. Водний кодекс України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1995, N 24, ст.189.
 5. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С., Коваль Я.В., Новоторов О.С. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України. — К., 1999. — 716 с.
 6. Данилишин Б.М., Міщенко В.С. Реформування відносин власності на природні ресурси // Економіка України. — 2003. — №9. — С. 34-42.
 7. Ступень М.Г. Реформування земельних відносин в населених пунктах // Зб. наук. пр. Луганського державного аграрного університету. — 2002. — Т. 2. — №4 (26). — С. 29—33.
 8. Хвесик М.А. Природо-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку і трансформацій / Під ред. Б.М. Данилишина — К.: "Нічалова". 2006. — 704 с.
- Стаття надійшла до редакції 10.04.2009 р.